Rok VI. Wychodzi w Krakowie w połowie każdego miesiąca. 1894.

Przedpłatę i ogłoszenia przyjmuje: w Krakowie Towarzystwo Opieki Zdrowia ul. Wiślna L. 5. i księgarnia S. A. Krzyżanowskiego, w Warszawie księgarnia Gebethnera i Wolffa

Nr. 3.

PRZEWODNIK HIGIJENICZNY

Organ Towarzystwa Opieki zdrowia.*)

„Zdrowie — to szczęście i potęga".

Członkowie Towarzystwa otrzymują czasopismo bezpłatnie.

Przedpłata w Galicyi wynosi Złr 3, (dla nauczycieli szkół ludowych 1 złr.); w Królestwie Polskiem 3 r. sr. 50 kop., (w Warszawie 3 ruble,) w Niemczech mar. 5, we Francyi fr. 7.

Inseraty oblicza się po 10 złr. za jednę stronnicę, mniejsze w tym samym stosunku.

Korespondencye uprasza się nadsyłać pod adresem *Redaktora Przewodnika Higijenicznego* w Krakowie ul. Wiślna 5.

Marzec.

O STOSUNKACH ZDROWOTNYCH
w mieście Lwowie w roku 1893.

W kierunku asanacyi miasta w r. 1893 zdziałano więcej niż w każdym z poszczególnych ubiegłych lat. Na ten zwiększony ruch, oprócz przewidzianych robót w budżecie, wpłynęła epidemia tyfusu brzusznego w marcu, ciągła jeszcze groza przed inwazyą cholery, która i w tym roku szczęśliwie ominęła Lwów a w dalszym rzędzie i wystawa w r. 1894. Nie da się także zaprzeczyć że i wydatki oszczędzone przez niebudowę szkół i koszar, oszczędziły budżet m. i ułatwiły wykonanie wielu robót asanacyjnych. Szczególnie należy zaznaczyć budowę wielkiej sieci kanałów betonowych od Pełtwi przez ulicę Wałową i Łyczakowską, aż do zakładu ciemnych, względnie do kanału betonowego, zbudowanego już w dawniejszych latach w górnej

*) Członkiem Towarzystwa opieki zdrowia może być każdy, kto na jego cele złoży 2 złr. rocznej wkładki.

ul. Łyczakowskiej aż do kościoła św. Piotra, tudzież kanał w ul. Zyblikiewicza i Pełczyńskiej mający połączyć kanały z części ul. Leona Sapiehy i jej przyległych ulic i z Kastelówki. W roku tym otwarto także halę targową zbudowaną w zakątku między domem dawniej Biesiadeckich a budynkiem sądowym i domem prywatnym. Uchylono tym sposobem pod względem sanitarnym rażącą sprzedaż mięsa i innych artykułów żywności pod gołem niebem i usunięto wstrętny widok z celnego pl. Halickiego. Żelazna konstrukcya hali, skanalizowanie, i wybetonowanie powierzchni zabudowanej, założenie studni i odnośnych przyrządów do wytworzenia silnego prądu wody do spłukiwania całego obszaru targowicy i odpowiednie założenie wychodków dają możność i rękojmię, że hala ta da się utrzymać stale w stanie czystym. W r. b. urządzoną została stacya ratunkowa w centrum miasta w ratuszu wraz z 2 wozami ambulansowymi. Udzielanie natychmiastowej pomocy lekarskiej w nagłych i nieszczęśliwych wypadkach w miastach gdzie ruch ludności jest wielki, ma doniosłe znaczenie pod względem leczniczym i społecznym i w tym kierunku stacya ratunkowa oddaje miastu cenne usługi. Doniosły wpływ w kierunku hygieny mieszkań, wywrze w przyszłości rozpoczęta w b. r. budowa kolei elektrycznej. Jeżeli obecna linia tramwaju konnego uwzględniła wyłącznie ruch osobowy między dworcem kolei Karola Ludwika a pl. cłowym, to trasa kolei elektrycznej uwzględniła ponadto mieszkańców zamieszkałych odlegle od środka miasta, a mianowicie mieszkańców przy ul. Leona Sapiehy i na Bajkach tudzież w okolicy parku Stryjskiego. W obu miejscowościach jest jeszcze wiele obszarów niezabudowanych, zalecających się swem położeniem pod budowę domów, które skoro zostaną połączone koleją elektryczną z środkiem miasta, zachęcą mieszkańców do budowy domów, względnie wil zbudowanych już wiele w rzeczonej okolicy. Budowa ta wpłynie niewątpliwie na

przeludnienie w środku miasta. W kierunku innych potrzeb asanacyjnych jak zaopatrzenie miasta obficie w jednolitą wodę do picia na której potrzebę fizykat w licznych sprawozdaniach zawsze wskazywał, wybraną została komisya w myśl wniosku radnego m. prof. Dra Czyżewicza. Komisya ta podzieliła się na 4 grupy a mianowicie na wodociągową, regulacyjną, kanalizacyjną i aprozacyjną. Czynności tej komisyi mają obecnie doniosłe znaczenie, gdyż projekt zaciągnięcia 10 milionowej pożyczki obejmuje przeważnie inwestycye asanacyjne jak zaopatrzenie miasta w wodę, budowę kanałów, budowę nowej rzeźni, urządzenie nowej targowicy dla bydła i drugiej dla koni, zakładanie bruków i budowę drugiego przytuliska dla osób bez dachu. Inwestycye pojęte w tak wielkim stylu skoro przeprowadzone zostaną, stanowić będą epokę w uzdrowotnieniu i rozwoju miasta. Idąc porządkiem wskazanym ustawą sanit. z 30-go kwietnia 1870 przedstawiają się sprawy sanitarne w sposób następujący:

Ulice i place.

W r. 1893 ułożono bruków kamiennych 12625·66 metr. kwadr., chodników 10002·60 m. kwadr., krawężników 4865·95 m. b. i wybrukowano kostkami drewnianemi ul. Trzeciego maja w obszarze 3169 m. kw.

Kanalizacya.

W roku 1893 wybudowano 4556·85 m. b. kanałów. Jest to największa długość kanałów jaką dotychczas w ciągu roku wybudowano. Ogólna długość kanałów nieprzepuszczalnych z końcem roku 1893 wynosiła 21.181·92 m. b. a długość kanałów przepuszczalnych 11.992·5 m. b. W roku 1893 wymieniono stare kanały na nowe w długości 1207·5 m. b. i o tyle zmniejszyła się dawna długość tychże, która wynosiła 13.200 m. b.

Budowa kanałów w roku 1893 była następująca:

WYMIARY

kanałów pobudowanych w roku 1893 wraz z ilością wpustów i namulników.

Liczba bieżąca	Nazwa ulicy lub drogi	Długość wybudowanego kanału	Wymiary	Ilość włazów (szachtów)	Ilość namulników z kratami	UWAGA
1	Nowy most betonowy nad Pełtwią przy ul. Zyblikiewicza	31	—	—	—	
2	ulica Zyblikiewicza	384	0·90 / 0·60	4	8	od mostu do ulicy Pełczyńskiej
3	„ Pełczyńska	993	1·50 / 1·00	13	2	aż do Kastelówki
4	Kanał w ul. Pełczyńskiej	106	1·20 / 0·90	—	—	
5	Kanał Irgensa	37	1·20 / 0·90	—	—	
6	Ulica Supińskiego	13 60	0·90 / 0·60	—	1	od Pełczyńskiej
7	„ Bogusławskiego	11·90	0·90 / 0·60	—	2	„ „
8	„ Kopernika	215	0·90 / 0·60	2	1	w połączeniu z ul. Łazarza
9	„ Łazarza	74	0·90 / 0·60	1	1	w połączeniu z ul. Kopernika
10	„ Łyczakowska	7 80 / 860	1·50 1·20 / 1·00 0·90	8 / 5	14 / 10	
11	„ Serbska	290	1·00 / 0·66	3	5	
12	„ Bema	236	0·90 / 0·60	3	2	
13	„ Piotra Skargi	209	0·75 / 0·45	4	2	
14	„ Trybunalska	84	0·80 / 0·54	1	—	
15	„ Zborowska	53	0·80 / 0·54	1	1	
16	„ Żółkiewska	154·80	0·80 / 0·54	1	1	do realn. Baczewskich
17	Boczna obok rogatki Żółkiewskiej	24	0·80 / 0·54	—	—	
18	Droga Hillicha	60	0·80 / 0·54	1	—	
19	Zasklepienie Pasieki przy ul. Kochanowskiego	159	—	—	—	
20	Zasklepienie strumyka przy ul. św. Zofii	93	światło 2·700	—	—	
21	Rozszerzenie mostu przy ul. Stryjskiej	9	—	—	—	
22	Przedłuż. kanału ul. Puławskiego w parku Stryjskim	36·05	1·20 / 0·90	2	—	
23	Zasklepienie Pełtwi poniżej Opałek (pl. rybi)	143·50	światło 5·40	5	—	
	Razem m. b. kanałów . .	4556·85	—	—	—	

Pomieszkania.

Ruch budowlany w r. 1893 był zarówno jak w r. 1892 znaczny. Zauważa się jednak, że obecną budowę domów wykonują przedsiębiorcy w sposób przemysłowy a więc na zysk, skutkiem czego domy te pod względem zdrowotnym i technicznym nie w każdym wypadku czynią zadość wymogom i przepisom ustawy budowniczej. To jest powodem, że mnożą się rekursa w sprawach budowniczych ale i te dla wielu braków w ustawie nie mogą odpowiedzieć nowoczesnym potrzebom. Zachodzi przeto bezwzględna potrzeba zmiany ustawy budowniczej uwzględniającej wszelkie wymogi zdrowego pomieszkania. Ile przybyło domów, względnie mieszkań, tudzież jaki stosunek zachodzi między ilością mieszkańców a domem mieszkalnym, podał w sposób wyczerpujący Dr. K. Ostaszewski - Barański w IV Roczniku wiadomości statystycznych za r. 1894.

Wodociągi miejskie.

Oprócz kilku studni wierconych w ul. Kościopalnej i innych nie zaszła żadna zmiana, względnie nie rozszerzono sieci wodociągowej. Natomiast ważną jest wzmianka, że wodociąg Ciemirskich stworzył nagły wybuch epidemii tyfusu brzusznego dnia 18 marca. Badanie bakteryologiczne wody na źródłach św. Antoniego i Ciemirskich nie wykazało wcale prątka Eberth - Gaffke a bakteryj obojętnych w 1 k. ctm. w pierwszem źródle 150 kolonij, a w drugiem 100 co dowodnie przemawia za tem, że źródła zawierały wcale czystą wodę. Natomiast stwierdzono w tej samej wodzie z hydranta pod l. 21 ul. Łyczakowska, prątek właściwy durowi brzusznemu. Fakt ten dowodzi, że woda między źródłem a hydrantem w rurze żelaznej widocznie pękniętej została zanieczyszczona. Że w tym wypadku woda

była przyczyną epidemii tyfusu brzusznego przemawia następnie ta okoliczność, że z zamknięciem wodociągu liczba chorych nagle obniżyła się i epidemia wygasła. Wodociąg rzeczony był zamknięty przez kilka miesięcy, po ukończeniu budowy kanału betonowego w ul. Łyczakowskiej rura zepsuta wymienioną na nową, cały wodociąg i zbiorniki na źródłach dokładnie oczyszczone i w listopadzie woda ta oddaną do użytku publicznego. Przez 2 miesiące używana woda do picia nie wytworzyła ani jednego wypadku tyfusu brzusznego, gdy jednak mieszkańcy ul. Łyczakowskiej mając świeżo w pamięci epidemię, wyrazili obawę przed powtórzeniem się takowej, wodociąg ten został ponownie zamknięty.

Środki spożywcze.

O ile organa sanitarne spełniły obowiązek 'czuwania nad pożywkami w ciągu roku daje nam obraz załączony wykaz.

Wykaz zabranych i zniszczonych artykułów żywności w roku 1893:

Zajęcy sztuk 14, sarny sztuk 4, raków sztuk 179 i klgr. 40, gęś 1, kur 10, jaj sztuk 4253, masła klgr. 24 i dkg. 20, bryndzy klgr. 9 i dkg. 20, mleka litry 3, chleba kgr. 20, mąki kukur. litr. 2, ryb kgr. 38, śledzi beczułka 1, grzybów klgr. 8, kartofli hklit. 4, lodów klgr. 1, jabłek klgr. 24, gruszek klgr. 245, śliwek klgr. 82 i dkg. 20, wiśni i czereśni klgr. 23, winogron klgr. 19 i dkg. 50, malin klgr. 2.

Opieka nad chorymi ubogimi.

Lekarze m. leczyli w ciągu roku 1893 chorych ubogich 14.111; w zakładach miejskich leczyli 1103 osób, razem 15.214 chorych. Z tej liczby odesłali do szpitala 643

chorych. Dla chorych ubogich zapisano recept na fundusz m. 13.180 — zapłacono za nie 5225.84 złr. a. w. czyli 1 recepta kosztowała 39·64 cent. Oprócz lekarzy m. udzieliła lecznica powszechna pomocy lekarskiej 10.561 chorym z niezamożnej klasy ludności, a 4 lekarzy kasy chorych leczyło 6979 osób. Tym sposobem z bezpłatnego leczenia korzystało ogółem 32.754 osób w ciągu całego roku. Pod względem żywienia ubogich zaznaczyć należy, że oprócz licznych towarzystw dobroczynnych żywiących ubogich, oprócz taniej kuchni ludowej wydało Towarz. przyjaciół uczącej się młodzieży dla głodnych dzieci 75.275 bezpłatnych obiadów, a tercyarze i tercyarki żywiły około 500 osób w porze zimowej.

W m. zakładzie nieuleczalnych było w ciągu całego roku 250 chorych. Suma dni utrzymania wynosiła 20.973, suma kosztów 8598 złr. a. w. tak, że jedna osoba na 1 dobę kosztowała 40 cent. a. w.

Chorobliwość i śmiertelność z chorób zakaźnych.

Mała epidemia ospy z roku 1892 trwała do kwietnia 1893 r. podczas gdy odra wygasła w lutym. Płonica była sporadycznie w pierwszej połowie roku, zaś w drugiej połowie wystąpiła nagminnie ale jak cyfry świadczą z ograniczonem nasileniem. Epidemia tyfusu brzusznego trwała od 18-go marca do połowy maja, zaś w innych miesiącach przypadki tyfusu były sporadyczne. Czerwonki nagminnej nie stwierdzono. Z chorób zakaźnych zgłoszono we fizykacie 1502 przypadków a z tych umarło 322. Na 100 ogółem zmarłych umarło z chorób zakaźnych 8·64 a na 10.000 mieszkańców umarło z chorób zakaźnych 24·22. W porównaniu do lat ubiegłych umarło z chorób zakaźnych

w roku 1890 . . . 538 osób

Chorobliwość i śmiertelność we Lwowie w roku 1893

z chorób zakaźnych podług okręgów sanit. i w odsetkach.

Choroba		Okręgi sanitarne I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Niewiadome mieszkanie	Obcy	Razem	Na 100 ogółem zmarłych przypada z	Na 1000 mieszkańców umarło z	Na 1000 miesz. umarło bez obcych z
Odra	zachorowało	22	5	57	11	9	3	16	3	3	129	—	—	—
	umarło	—	—	3	3	—	—	1	3	—	10	0·26	0·07	—
Ospa	zachorowało	10	7	6	2	7	11	6	2	14	65	—	—	—
	umarło	4	5	—	—	—	2	3	3	5	22	0·59	0·16	0·12
Koklusz	zachorowało	1	1	15	1	2	8	4	—	—	32	—	—	—
	umarło	—	—	7	—	1	1	—	—	—	9	0·26	0·06	—
Dyfterya i dławiec	zachorowało	19	18	6	7	15	10	20	13	16	124	—	—	—
	umarło	15	9	6	2	9	9	10	11	17	88	2·37	0·66	0·53
Płonica	zachorowało	68	53	32	11	62	69	42	8	8	353	—	—	—
	umarło	23	11	6	2	6	26	10	5	4	93	2·50	0·70	0·67
Czerwonka	zachorowało	13	4	5	4	11	5	5	8	7	62	—	—	—
	umarło	2	1	1	—	3	1	1	3	4	16	0·43	0·12	0·09
Dur brzuszny	zachorowało	45	209	20	15	31	42	37	28	61	488	—	—	—
	umarło	1	23	—	2	2	3	6	26	9	72	1·94	0·54	0·47
Dur plamisty	zachorowało	1	1	—	—	—	2	1	—	12	17	—	—	—
	umarło	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	0·05	0·01	0 007
Gorączka połogowa	zachorowało	—	2	2	1	1	3	1	1	1	12	—	—	—
	umarło	—	2	1	1	1	3	1	1	—	10	0·26	0·07	—
Influenca	zachorowało	—	—	—	—	—	—	—	—	—	216	—	—	—
	umarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kiła	umarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	0·43	0·12	—
Gruźlica	umarło	—	—	—	—	—	—	—	—	—	828	22·3	6·23	—

Liczba zmarłych (Ludność 132.722).			
W szpitalu powszechnym	1067		27·94
„ „ wojskowym	96		
„ „ ŚŚ. Miłosierdzia	113		
„ „ izraelickim , ...	139		
„ przytuliskach i domach kary	90		
„ domach prywatnych	2204		
Razem	3·709		

w roku	1891 . . .	269	»
»	1892 . . .	513	»
»	1893 . . .	322	»

Rok 1893 pod względem śmiertelności zbliżył się do roku 1891 i można go uważać za względnie pomyślny. Śmiertelność ogólna w roku 1893 licząc na 1000 mieszkańców wynosiła 27·95. Była zatem najniższa, jaką od roku 1857 stwierdzono. Dokładny rozkład chorych i umarłych z chorób zakaźnych przedstawia załączona tablica (str. 72).

Dr. Pawlikowski.

Kronika fałszowań i oszukaństw

przez

Dr. P. RADECKIEGO.

(Ciąg dalszy ob. Nr. 2.)

Kawa żołędziowa. (Café glandario). Akademii medycznej w Madrycie przedłożono wyrób nazwany kawą żołędziową z prośbą o zezwolenie na sprzedaż tejże jako wytworu podobnego do prawdziwej kawy a nie szkodliwego dla zdrowia. Fabrykant dodaje jako objaśnienie, że kawa prawdziwa działa nazbyt pobudzająco, że dla uboższej ludności cena jej jest za wysoką, tem też powodowany, zestawił z różnych gatunków mąk, niniejszy wyrób, który nazywa Café glandario. Skład jest następujący: mąki z żołędzi 50, mąki pszenicznej 25, mąki z ciecierzycy 25 na 100. W celu nadania ziarnom połysku, użyto cukru kandyzowanego. Wejrzenie jest prawie takie samo jak kawy palonej, równie łudzącą jest barwa naparu.

Akademia wydała następujące orzeczenie: Nie zezwala się na sprzedaż wyrobu nazwanego kawą żołędziową, jako podobnego do kawy. Aby wytwór ten mógł być dopuszczony do sprzedaży, nie powinien przedewszystkiem nazywać się

kawą, a w ogłoszeniach nie wolno donosić, że jest on w stanie zastąpić prawdziwą kawę.

Fałszywe przepiórki. Przypadek ten wydarzył się już dawno, przytaczamy go jednak dla przebiegłej oryginalności. Od przekupnia na ulicy w Paryżu, kupiono parę okazałych i tucznych przepiórek. Skoro jednak przystąpiono w kuchni do obskubania ptaków, już za pierwszem pociągnięciem piór zapadły się tuczne przepiórki i pokazało się, że wypchane były masą z chleba i mleka. Mięsa nie było na nich ani śladu.

Piwo z kwasem salicylowym. Trybunał w Boulogne skazał piwowara na grzywnę 500 franków i na ogłoszenie wyroku w dziennikach, za dodawanie kwasu salicylowego do piwa.

Fałszowany cognac. W Berlinie wdrożono śledztwo przeciw dwom kupcom za fałszowanie artykułów spożywczych i nadużycie firmy. We Francyi istnieje firma Tricoche Bonniot et Comp. wprowadzająca w handel w wysokiej cenie, uznanej dobroci cognac. Oskarżeni wyrabiali mięszaninę, którą chemik sądowy Dr. Bischoff określił jako „nędzną“, składającą się z zabarwionego spirytusu i esencyi waniliowej. Etykiet barwnych, upstrzonych zachęcającym przypiskiem „Fine Champagne“ z nazwiskiem francuskiej firmy, dostarczył litograf z Opawy. Oskarzeni tłumaczyli się nieświadomością istnienia firmy poszkodowanej, jak również i tem, że fabrykat sprzedawali bardzo tanio, bo Mk. 1.60 za butelkę, nie mogli jednak uniewinnić się z wykroczenia przeciw ustawie o artykułach spożywczych, za co ukarano ich grzywną 450 Mk.

Pieprz czy nie pieprz. Kilka próbek pieprzu z fabryki w Madeleine pod Lille, poddanych badaniu, okazało zawartość 40, 50 i 60% pieprzu, w innych było zaledwie 10% a pozostałe próbki przedstawiały zupełnie nieużyteczną mięszaninę. Pieprz fałszowano, dosypywano domieszek, jednak zwra-

cano uwagę kupujących, że jestto mięszanina. Obrońca powołując się na swobodę handlu twierdził, że można sprzedawać każdy dowolny artykuł, skoro tylko nie wprowadza się w błąd kupującego tak co do jakości, składu i ceny. Trybunał jednak innego był zdania, a z uwagi, że w fabryce wyrób fałszowany nabywali handlarze, skazał fabrykanta pieprzu na miesiąc więzienia i grzywnę 200 franków w myśl prawa Bérenger'a.

Miód. Węgierskie Ministeryum spraw wewnętrznych, zwróciło baczną uwagę na fabrykacyą miodu do picia i zaleciło władzom ścisły nadzór w tym kierunku. Próby podejrzane o zafałszowanie a szczególnie dodatkiem środków odurzających. należy przesłać do Ministeryum celem zbadania i dalszego zarządzenia.

Sposób wykazania barwików roślinnych w winie. Profesor Cavalli posługiwał się w tym celu rozczynem zawierającym 5% mydła Elbeufa, w którego skład wchodzi 66·5% kwasów tłuszczowych, 7·3% alkaliów i 26·5% wody. Dwa cm. sz. wina rozkłada się 10 cm. sz. powyższego rozczynu mydła. Czyste wino zależnie od jakości przybiera wówczas barwę ciemno-czerwoną lub różową albo nawet blado fioletową.

Wino zafarbowane malwą, przybiera zabarwienie wybitnie fioletowe. Zafarbowane drzewem kampeszowem barwi się brunatno lub na kolor kawy, która to barwa coraz bardziej ciemnieje. Wino zafarbowane drzewem fernambukowem, przybiera barwę ceglastą, a po ogrzaniu płynu do wrzenia zmienia się na żółtą. Phytolacca daje zabarwienie żywo czerwone. Koszenila uwydatnia się barwą ciemno-czerwoną, coraz to blednącą. Indigo dodane do wina, znamionuje się pięknie niebieską barwą.

Policya zdrowia w Wiedniu nie ustaje w energicznem działaniu. Niedawno przy rewizyi lokalów szynkownianych, zna-

leziono w jednym 12 sztuk zgniłej kiełbasy, kilka litrów żółtawego, ciągnącego się piwa, przechowywanego w brudnych naczyniach, a w kuchni niechlujność w przyrządzaniu potraw. Pipy przy beczkach z piwem, obłożone brudem, świadczyły iż od miesięcy ich nie czyszczono. Sędzia skazał szynkarza na 3 tygodnie ścisłego aresztu.

Handlarka serem i ogórkami, za sprzedaż sera ementalskiego z robactwem, cuchnących ogórków i zgniłych sardeli skazaną została na grzywnę 200 złr.

Przekupkę, sprzedającą zgniłą kapustę, zepsute śliwki i wyschniętą, a w wodzie odświeżoną rzodkiew, ukarano grzywną 40 złr.

Sąd okręgu Favoriten ukarał grzywną po 50 zł. dwoje przekupniów, za sprzedaż zepsutej, zdrowiu szkodliwej gęsiny. Ta sama kara przypadła w udziale handlarce drobiem, za sprzedaż nieświeżych kawałków.

Urząd targowy wiedeński skonfiskował w m. styczniu, następujące artykuły: wieprza 1, dziczyzny 12 sztuk, ptactwa 125 sztuk, drobiu 202 sztuk, rozmaitych ryb 167 klg., śledzi 426 kg. büklingów 6½ kg. i 11857 sztuk, zepsutego mięsa i odpadków 196 kg., kiełbas 83 kg., mleka 1045 litrów, tłuszczów 292 kg., jaj 2618, zgniłych owoców 3198 klg., pomarańczy 887 sztuk, cytryn 683 sztuk, fig 30 kg., orzechów 25 kg., jarzyn zielonych 1337 kg., ogórków 71 szt., jabłek rajskich 192 kg., kartofli 975 kg., cebuli 6 kg., zepsutych grzybów 16 kg., grzybów zabronionych 215 kg., mąki 106 kg., chleba 86 kg., owoców strączkowych 106 kg., drożdży prasowanych 61 kg., piwa 3168 litr., wina 1513 litr., pieczywa cukierniczego 13 kg. i 175 sztuk, herbaty 1 kg., szafranu ½ kg., pieprzu 12 kg., cudownego balsamu 2 flaszki, proszków burzących 41 sztuk, ziół leczniczych 1½ kg., ługu 17 kg., likieru 102 flaszek, wag i ciężarów 24 sztuk.

Podawanie nazwisk fałszerzy do publicznej wiadomości. Czasopismo francuskie, poświęcone hygjenie, otrzymało list z pogróżkami od wytwórcy pewnego wyrobu, o którym jako fałszowanym, czasopismo podało wzmiankę, wymieniając zarazem nazwisko fabrykanta.

Fabrykant twierdził że wskutek tej publikacyi, jest poszkodowany w interesach, tymczasem orzeczenie, o które postarała się redakcya, brzmiało: Według ustawy, obecnie w Holandyi obowiązującej, wytwórca, którego oszukańcze manipulacye ogłoszono wraz z podaniem nazwiska i rozbioru zafałszowanego towaru, niema prawa odwoływania się do opieki ustawodawstwa, gdyż z ogłoszenia takiego, nigdy nie można wyprowadzić zamiaru poszkodowania fabrykanta na czci, lub w jego zawodzie. (C. d. n.)

STATYSTYKA PRZYCZYN ŚMIERCI

w ostatniem dwudziestoleciu

na podstawie sprawozdania »D. österr. Sanitätswesen«.

(Dr. P. Radecki.) Statystyka śmiertelności w królestwach i krajach reprezentowanych w Radzie państwa, polega z jednej strony na kwartalnych wykazach o ruchu ludności, dostarczanych przez duszpasterzy rozmaitych wyznań, z drugiej strony na sprawozdaniach o przyczynach śmierci, przedkładanych przez gminy. Mimo tożsamości przedmiotu, który zaledwie tem się różni, że w pierwszych wykazach podaje się wiek zmarłych a u dzieci uwzględnia się nadto pochodzenie co do prawości łoża, zgodność owych sprawozdań, tak w podaniu liczby zmarłych, jak i w sumie obydwu płci, przydarza się nader rzadko. Nie wlicza-

jąc nieżywo urodzonych, lecz tylko zmarłych śmiercią naturalną lub gwałtowną, otrzymamy zestawienie w którem cyfry podane przez gminy, prawie zawsze są niższe a dopiero zbliżają się w latach ostatnich. Z zestawienia widać zmniejszanie się liczby śmiertelności, oczywiście obok wahań jakie przedstawiają niektóre lata, co uwidocznionem jest na tablicach statystycznych, dołączonych do sprawozdania. Średnia cyfra śmiertelności, która w pięcioleciu od 1873 do 1877 wynosiła jeszcze 33·36%, spadła w czasie od 1888 do 1882 na 28·43. Nie będzie to domysłem ale raczej uzasadnionem twierdzeniem, że korzystny zwrot, należy przypisać coraz to pilniejszemu wykonywaniu przepisów sanitarnych wraz z stósowaniem praktycznem postępów wiedzy lekarskiej.

Spadek tej średniej cyfry śmiertelności, uwidocznił się we wszystkich krajach koronnych, a jednak najwybitniej w Galicyi, która w statystyce obok Bukowiny niestety pierwsze zajmowała miejsce. Nie mniej znacznem okazało się zmniejszenie śmiertelności na Bukowinie i w Austryi Dolnej, znaczne w Tryeście, Gorycyi i Istryi.

Cyfra śmiertelności stoi zazwyczaj w ścisłym związku z liczbą urodzeń; mała śmiertelność schodzi się z mniejszą ilością urodzeń a kraje wykazujące wiele urodzeń, odznaczają się również wysoką cyfrą śmiertelności, z powodu śmiertelności u dzieci. Tymczasem mimo zmniejszenia się śmiertelności, wzmogła się ilość urodzeń, dowód zatem, że poprawa tkwi w polepszeniu stosunków zdrowotnych i czujności sanitarnej.

Rzuciwszy okiem na tablicę zestawiającą przyczyny śmierci w ostatniem dwudziestoleciu, można zauważyć znaczną chwiejność cyfr śmiertelności z powodu ostrych chorób wysypkowych, odry, płonicy; z powodu ospy widocznem jest znaczne zmniejszenie śmiertelności w ostatnich latach. Dur

(we wszystkich postaciach) okazuje również wahania jednak od roku 1885 okazuje nieprzerwany spadek by wzmódz się dopiero w r. 1892.

Czerwonka najliczniej występuje w Galicyi i Bukowinie, krztusiec odznaczał się największem nasileniem w latach 1877, 1878, 1884 i 1890. Z dławca i błonicy, śmiertelność jest coraz mniejszą. Cholera azyatycka panowała w latach 1873, 1886 i 1862. W r. 1873 zanotowano 106.441 przypadków cholery; ile z tej liczby przypada istotnie na cholerę azyatycką, dziś nie da się obliczyć, w każdym razie cyfra ta musiałaby być znacznie zmniejszoną. Dokładne już wykazy dotyczą cholery w r. 1886, obejmując w Austryi 1119 przypadków. Ogólna śmiertelność z cholery w r. 1892, wynosi 125 przypadków, t. j. 119 w Galicyi, 3 w Austryi Dolnej, 2 w Styryi a 1 w Czechach. Wścieklizna coraz rzadziej pojawia się jako przyczyna śmierci; zapisać to należy na karb zarządzeń weterynarskich i dokładniejszych rozpoznań.

W r. 1873 choroby zakaźne stanowiły trzecią część przyczyn śmierci, co w r. 1882 zamieniło się na 21·05% a w r. 1892 na 14·74%.

Ze sprawozdania z tablic statystycznych okazuje się w ostatnich 20 latach wybitna poprawa zdrowotnych stosunków Austryi.

Uwzględniając spadek cyfry śmiertelności obok równoczesnego wzrostu liczby urodzeń, znaczne zmniejszenie się śmiertelności z powodu ostrych chorób zakaźnych, a szczególnie tych, które zostają w związku z niedostatkami higienicznemi, okazuje się w ostatnich 20 latach wybitna poprawa zdrowotnych stosunków Austryi. Szeregi liczb zestawionych w tablicach statystycznych, wymownie świadczą o korzyści jaką daje racyonalne zapobieganie, ustrzeganie przed chorobami. Skoro dawniej rozciągano działalność sanitarną, dopiero wśród peł-

nego wybuchu epidemii, dziś wskazówką jest już jeden przypadek, więc nic dziwnego że w takich warunkach, łatwiej powstrzymać chorobę w jej epidemicznem dążeniu.

Oceny i sprawozdania.

Ref. Dr. Radecki.

Prof. Bujwid. O najnowszych postępach w dziedzinie hygieny.

Pod tym tytułem wygłosił prof. B. swój wykład wstępny w Uniwersytecie Jagiellońskim w którym zaznaczył, że postępy umiejętności lekarskich i pomocniczych dokonane przeważnie w ciągu drugiej połowy naszego stulecia, zmieniły z gruntu poglądy w wielu kwestyach tyczących się uzdrowotnienia i zapobiegania chorobom. Hygiena stawała się coraz bardziej nauką ścisłą.

Przytaczając pouczające przykłady z przebiegu cholery w r. 1892, wyjaśnia przyczyny spustoszeń, wybitnem porównaniem Hamburga z Altoną: Gdy badano bliżej stósunek zachorowań w Hamburgu i Altonie, pokazały się rzeczy istotnie pouczające. W jednem miejscu połowa ulicy zaczyna się w Hamburgu a kończy w Altonie. Część hamburgska obfituje w zachorowania, altońska zostaje zupełnie zdrową. Innej ulicy prawa strona domów należy do Hamburga, lewa do Altony. W domach z prawej strony, zachorowania na cholerę niezmiernie liczne, z lewej nie ma ich wcale. Jedna, jedyna przyczyna wszystko wyjaśnia. Hamburg i Altona pobierają wodę z tej samej rzeki, tylko że H. używa jej niefiltrowanej gdy A. posiada filtry centralne, piaskowe, z których miasto otrzymuje wodę bardzo czystą.

Badanie bakteryologiczne wykazało w Hamburgu od kilku do kilkudziesięciu tysięcy bakteryi w 1 cm. sześć. woda Altońska ma ich około 1—20 w równej ilości.

Inne miasta jak np. Berlin oraz Warszawa, które zaprowadziły odrazu prawidłową kontrolę filtrów zapomocą badania bakteryologicznego, pomimo bliskiego sąsiedztwa a nawet chwilowego zagnieżdżenia się w nich epidemii, pozostały wolne od zarazy. Współdziałały tu oczywiście i inne okoliczności, ale na pewno, czystość wody uważać można za najważniejszą. Gdy w r. zeszłym epidemia cholery otoczyła Warszawę i zaczęła szerzyć się na Powiślu, zkąd zwykle brały początek największe epidemie, wówczas wypowiedział prof. B. zdanie, (Gazeta lekarska Nr. 40) że Warszawa dzięki filtrom, może być zupełnie wolną od epidemii cholery, co też sprawdziło się w zupełności.

W dalszym ciągu wspomina Prelegent o szczepieniach ochronnych, i gdy do r. 1880 znaliśmy tylko szczepienie ospy, obecnie rozporządzamy całym ich szeregiem. Prelegent znany z rozgłośnych swych prac nad wścieklizną i leczeniem tejże, zaznacza, że odkrycie sposobu szczepienia leczniczo-ochronnego wścieklizny u człowieka i zwierząt, postawiło nowe zupełnie zagadnienie terapeutyczne i wpłynęło w ten sposòb na ściślejszy związek hygieny z lecznictwem, w dalszym ciągu wspomina o teoryach odporności, tuberkulinie i malleinie, zapowiadając na końcu, że praktyczne obeznanie się z metodami badania, będzie punktem wyjścia do wykładów hygieny.

J. Polak. O endemii ospy w Warszawie i o profilaktyce takowej w związku z profilaktyką chorób zakaźnych w ogólności. (Zdrowie T. X. Nr. 100).

Do powyższej pracy skłoniło autora spostrzeżenie, że ospa w Warszawie istnieje bez przerwy, okazując znaczne nasilenia w pewnych latach, że jest więc tamże endemi-

cznie — epidemiczną. Różnice w śmiertelności z ospy w poszczególnych latach są znaczne, bo gdy w r. 1882 na 1000 mieszkańców umarło 358, śmiertelność w r. 1892 wynosiła 96. Dobre wyniki przypisuje autor energicznym zabiegom władz odpowiednich.

Zastanawiając się nad możnością zupełnego wytępienia lub ograniczenia do cyfr najniższych, endemii ospowych, bierze za przykład do porównania organizacyę zdrowotności w Wiedniu. Z porównania wynika, że organizacya wiedeńska, szczególnie co do liczby lekarzy miejskich, wreszcie nadzorców sanitarnych i donoszenia skwapliwego o chorobach zakaźnych, lepszą jest od warszawskiej. Opierając się zatem na korzyściach jakie muszą być następstwem dobrego ustroju sanitarnego i ścisłego przestrzegania przepisów odnośnych szczególnie do chorób zakaźnych, należałoby według autora: Utworzyć nadzór sanitarny zwiększony, co najmniej dodając po jednym lekarzu, do każdej z 25 grup sanitarnych m. Warszawy. Do lekarzy tych należałyby zabiegi profilaktyczne, oględziny umarłych i bezpłatne leczenie ubogich. Utworzyć szpital dla chorób zakaźnych na 500 łóżek z oddziałem dla niemowląt. Wzmocnić środki przewożenia chorych. Uregulować sprawę dezynfekcyi, ewentualnie tworząc centralny zakład dezynfekcyjny.

Gdyby jednak obecnie, bez tej reformy, chciano epidemię ospową ograniczyć jak najbardziej, trzebaby zdaniem autora, nadać profilaktyce tej tylko choroby stanowisko wyjątkowe. Sposobem odpowiedniejszym byłoby zarządzenie krótkotrwałej np. trzymiesięcznej kampanii ospowej zupełnie według wzoru kampanii przeciwcholerycznej z r. 1892 z dołączeniem szczepienia ochronnego. Co do tego ostatniego okazało się, że gdzie ono jest przymusowem tam prawie znika śmiertelność z powodu tej choroby. Ważnym oczywiście czynnikiem jest skuteczność użytej szczepionki, a gdyby

ta zawodziła, lekarze powinni powtarzać szczepienie aż do pożądanego skutku.

B. Danielewicz. Warszawska śmiertelność w r. 1892. (Zdrowie T. IX).

Do uzyskania danych dla niniejszej pracy, posłużył się autor podziałem ludności pod względem wieku, według miesięcy i według 6 obwodów miasta. Zejść było 14048, w co jednak nie wliczono ani osób zamiejscowych, ani noworodków nieżywo urodzonych.

Do sprawozdania dołączonych jest 5 tablic; pierwsza obejmuje szczegółowy wykaz chorób, na drugiej zestawiona jest śmiertelność z podziałem na wiek zmarłych, w czwartej na miesiące, w piątej na obwody a trzecia tablica przedstawia śmiertelność dzieci.

W r. 1892 śmiertelność była bardzo wysoka, a w porównaniu z rokiem poprzednim prawie podwoiła się z przewagi chorób zakaźnych. Przewaga ta była niespodziewaną, gdyż Warszawa posiada obecnie dobrą wodę i coraz bardziej rozpowszechniającą się kanalizacyę, przyczyna zatem według autora tkwić może w niestarannej dezynfekcyi i w nienależytem odosobnianiu chorych.

Śmiertelność dzieci była znaczną, a piąta część umarła przed dojściem do 1-go roku życia.

Najniższa śmiertelność ogólna, miała miejsce w maju, najwyższa we wrześniu. Wszystkie choroby zakaźne a głównie dotyczące dzieci, okazały się zjadliwszemi w drugiej połowie roku; dur w pierwszej. Choroby narządów oddychania szerzyły się przeważnie w zimnej, narządów trawienia w ciepłej połowie roku.

PROGRAM

XI. międzynarodowego Kongresu lekarskiego w Rzymie.

Komitet polski Kongresu w Krakowie (Prof. Cybulski prezes, Dr. Radecki sekretarz) otrzymał pierwsze wydanie programu (stron. 91) obejmującego prócz spisu wykładów, następujące wskazówki.

Otwarcie Kongresu nastąpi d. 29 marca 1894 w teatrze Constanzi, tuż przy Via nazionale, w obecności J. M. Króla Włoch.

Tydzień zjazdowy jest na razie wypełniony w ten sposób: Dnia 28 marca otwarcie wystawy lekarskiej i higienicznej; 29 otwarcie Kongresu i wybór funkcyonaryuszów, 30 i 31 rano posiedzenia sekcyjne, popołudniu pierwsze i drugie posiedzenie ogólne. Dzień 1 kwietnia przeznaczony na wycieczkę do „Castelli Romani". D. 2, 3 i 4 posiedzenia sekcyjne popołudniu ogólne, wieczór bankiety sekcyi a 5-go posiedzenie ostatnie.

Posiedzenia ogólne i wykłady odbywać się będą w amfiteatrze Eldorado, Via Genova, zaś posiedzenia sekcyjne w poliklinice.

Na posiedzenia ogólne zgłoszono dotychczas następujące odczyty:

Babes (Bucarest) — Die Stellung des Staates zu den Resultaten der modernen Bacterienforschung. **Bizzozero** (Turin) — Accrescimento e rigenerazione nell'organismo. **Brouardel** (Paris) — La lutte contre les épidémies. **Cajal** (Madrid) — Morphologie des cellules nerveuses. **Danilewsky** (S. Pétersbourg) — Le rôle biologique du phosphor dans ses combinaisons organiques. **Foster** (Cambridge) — The organisation of Science. **Kocher** (Berne) — Thème réservé. **Jacobi** (New-York) — Non nocere! **Laache** (Cristiania) — L'hypertrophie idio-

pathique du coeur et la dégénération du muscle cardiaque. **Nothnagel** (Vienne) — Die Anpassung des Organismus an pathologische Veränderungen. **Stokvis** (Amsterdam) — Die Chemie in ihrem Zusammenhange mit Pharmakotherapie und Materia medica. **Virchow** (Berlin) — Morgagni und das anatomische Denken.

Osobny komitet pod przewodnictwem prof. Paglianiego dyrektora urzędu zdrowia, zajął się urządzeniem międzynarodowej wystawy lekarsko-higjenicznej w pałacu sztuk pięknych (Via nazionale). Za kartę wstępu służy karta uczestnictwa.

Dziennik Kongresu, redagowany w czterech językach wychodzić będzie co wieczór.

Biura Kongresu: Prezydyum i sekretaryat od 2 — 26 marca Via Genova, od 26 marca w poliklinice.

Dwa biura skarbnika *a*) Via Genova od 1 marca do 5 kwietnia, *b*) w poliklinice od 26 marca.

Biura mieszkań: na dworcu głównym i przy Via Genova.

Biura informacyjne: Via Genova i w polikinice. Tamże wydają karty legitymacyjne osobom, które w takowe nie zaopatrzyły się uprzednio. Karta legitymacyjna jest nieodzowną dla członków Kongresu, tylko za jej okazaniem, możliwy jest wstęp do szpitali, muzeów, zbiorów sztuki, na wystawę, do sal konferencyjnych, jak również ona tylko uprawnia do udziału w uroczystościach, na które nie wydaje się osobnych zaproszeń.

Korespondencya członków Kongresu: W poliklinice urządzony będzie urząd pocztowy i telegraficzny. Listy i telegramy mające być dostarczone do biura kongresu, powinny mieć adres: Congresso Roma. Dla członków kongresu, urządzony będzie dogodny sposób bezpłatnej korespondencyi między sobą.

Dla komitetów innych narodowości urządzone będą w poliklinice własne biura.

Dla dogodności członków urządzone będą biura wymiany pieniędzy na dworcu głównym, w poliklinice i przy Via Genova.

We wszystkich biurach, porozumiewać się można w czterech językach: włoskim, niemieckim, francuzkim i angielskim.

W zabudowaniach Kongresu znajdą członkowie telefon. czytelnię i salę do załatwiania korespondecyi.

Wieczorem d. 28 marca, odbędzie się staraniem komitetu w pałacu wystawy uroczyste przyjęcie członków Kongresu wraz z towarzyszącemi im paniami. Zarząd miasta urządzi na Kapitolu uroczysty wieczór przyjęcia. Komitet rzymskich obywateli zajmie się iluminacyą Platea Archeologica. Śniadanie w termach Caracalli. Komitet w dalszym ciągu przygtowuje szereg uroczystości. W Rzymie zawiązał się komitet pań, z celem uprzyjemnienia pobytu w Rzymie paniom towarzyszącym uczestnikom Kongresu. Członkowie otrzymają medal pamiątkowy i wspaniale ilustrowane wydawnictwo „przewodnika po Rzymie“.

Biuro Generalnego Sekretarza Prof. Dr. E. *Maragliano.* znajduje się w Rzymie Via Genova.

Rozporządzenia sanitarne.

Okólnik c. k. Namiestnictwa do c. k. Starostów i Prezydentów miast Lwowa i Krakowa.

Z powodu podania pewnego prywatnego zakładu krowiankowego o udzielenie subwencyi ze skarbu Państwa, oznajmiło Ministerstwo spraw wewnętrznych, że podobne subwencye, wobec otwarcia rządowego zakładu produkcyi krowianki, nadal nie będą udzielane.

Z tego też powodu nie należy nadal wymagać, by dla szczepienia i rewakcynacyi z konieczności, prywatne zakłady krowiankowe dostarczały takowej bezpłatnie. Poleca się, w razie pojawienia się ospy pobierać krowiankę do szczepienia i rewakcynacyi z konieczności jak i do ponownego szczepienia w szkołach, jedynie z zakładu rządowego w Wiedniu, który jest w możności i otrzymał polecenie dostarczania krowianki każdej chwili za zwrotem kosztów przesyłki. Korespondencya z Dyrekcyą tego zakładu (k. k. Impfstoffgewinnungsanstalt in Wien VIII Laudongasse 12) jest wolna od opłaty pocztowej.

Zamówienia potrzebnej krowianki należy czynić zawczasu, podając dokładnie ilość tejże i formę przesyłki, oznaczyć dokładnie czas, na który ma być nadesłana, niemniej podać adres lekarza szczepiącego, gdyby pod tegoż adresem krowianka nadesłaną być miała.

W każdem Starostwie należy prowadzić książkę, w której każde zażądanie krowianki z zakładu rządowego, z podaniem wszystkich szczegółów, notowane być winno. Dyrekcya zakładu wysyłając krowiankę pod adresem lekarza szczepiącego, zawiadomi o tem równocześnie i Starostwo.

DZIAŁ STATYSTYCZNY.

Z Krakowa. Miesiąc luty, złagodniał co do śmiertelności, zaś co do chorobliwości utrzymał się na tym prawie stopniu, jak jego poprzednik. Z chorób nagminnych zapalenie opon mózgo-rdzeniowych częściej się pojawiało.

Umarło razem 241 osób t. j. 36.9 według obliczenia na rok i 1000 mieszkańców. Chrześcian umarło 42.0 starozakonnych 22.8. Bez obcych umarło 23.9 (26.5 z. m.)

Doniesiono: o 1 przypadku ospy (o z. m.), 5 odry (2 obcych) 9 płonicy (4 obcych), 17 dławca i błonicy (7 obcych), 10 kształtuśca (3 obcych), 13 duru brzusznego (7 obcych), 4 duru osutkowego (1 obcy), 3 czerwonki (3 obcych), 7 róży (4 obcych), 29 zapalenia opon mózgo-rdzeniowych (8 obcych). Oprócz tego pojawiały się przypadki influency i zapalenia gruczołów przyusznych.

Sprawozdanie o przebiegu chorób nagminnych w Galicyi

w czasie od 1. stycznia do 27. stycznia 1894, (z biura sanitarnego c. k. Namiestnictwa).

Rodzaj choroby		Stwierdzono w pow.	Ilość gmin epidemią dotkniętych	Ludność gmin epidemią dotkniętych	Chorych			Z tych								
								zmarło			wyzdrowiało			leczy się		
					pozostało z poprz. okresu	przybyło	razem	mężczyzn	kobiet	dzieci	mężczyzn	kobiet	dzieci	mężczyzn	kobiet	dzieci
Dur brzuszny		47	119	430.932	430	975	1405	47	50	21	295	325	220	173	194	80
Dur osutkowy		15	22	239.331	22	302	324	14	12	—	51	33	29	107	54	24
Szkarlatyna		45	128	417.781	506	1227	1733	6	8	249	59	106	891	18	34	362
Dyfterya i krup		17	25	283.801	34	235	269	3	2	95	8	8	106	4	1	42
Czerwonka		10	12	252.878	25	39	64	3	1	3	11	16	28	1	1	—
Odra		39	166	340.569	1087	5678	6765	2	6	231	256	319	4022	132	120	1677
Koklusz		10	15	89.918	169	225	394	—	—	27	10	4	236	4	3	110
Zap. opon. mózg. rdz.		6	7	81.643	4	39	43	6	2	11	7	1	3	3	4	6
Influenca		28	64	264.614	232	1498	1730	20	10	19	409	436	407	128	131	170
Cholera azyatycka		2	2	56.92	4	3	7	2	2	—	1	3	—	—	—	—
Ospa	szczepionych	23	63	261.030	38	216	254	10	3	5	52	64	33	26	42	19
	nieszczepion.				24	159	183	10	10	32	17	10	36	14	6	48
	razem				62	375	437	20	13	37	69	74	69	40	48	67

Z chorób zakaźnych umarło 22,8% wszystkich zmarłych (18.3% z m.). Z ospy umarła 1 osoba (o z. m.), z odry 4 (3 z. m.) 5 z płonicy (6 z. m.), 7 z dławca i błonicy (19 z m.), 5 z krztuśca (0 z. m.), 9 z duru brzusznego (6 z. m.), 22 z zapalenia opon mózgo-rdzeniowych (12 z. m.), 1 z róży, 1 z influency.

Z gruźlicy umarło 50 osób (48 z. m.), z zapalenia płuc 41 (56 z. m.).

Śmiercią gwałtowną zmarło 3, a mianowicie: 1 żołnierz zastrzelił się i 1 powiesił, oparzyło się dziecko. **Dr. B.**

Szpital krajowy Św. Łazarza w Krakowie.

Sprawozdanie z ruchu chorych w m. lutym 1894 r.

Ilość łóżek 579. Ogółem leczono chorych 1146. Ogółem ubyło 623 chorych, z tych wypuszczono wyleczonych 476, z polepszeniem 49, nie wyleczonych 26, zmarło 72. Pozostało 523. Ilość wszystkich dni leczenia 15.373. Średni czas leczenia jednego chorego, 13.41 dni.

Wykaz chorób: Uwiąd starczy 2, bładaczka 2, reumatyzm ostry i przewłoczny 6, artrytyzm 24 zmarło 2, tyfus brzuszny i plamisty 8 zmarło 4, zimnica 10, dławiec i błonica 4, gruźlica 72 zmarło 24, nowotwory 23 zmarło 7. Choroby mózgu i opon 10 zmarło 2, nerwobóle 6, choroby oka 15. Nieżyt oskrzeli 32 zmarło 6, zapalenie pluc 20 zmarło 2, zapalenie opłucnej 8 zmarło 2. Choroby serca 12 zmarło 6. Nieżyt żołądka ostry i przewłoczny 18 zmarło 2, nieżyt jelit 6, czerwonka 4, zapalenie otrzewnej 10 zmarło 2, choroby narządów moczowych 21 zmarło 6, choroby narządu płciowego (z wyjątkiem form wenerycznych i kiłowych) 41, choroby weneryczne 127. Choroby skóry 88 zmarło 2 (ze świerzbem 27). Choroby kości 5, choroby stawów 10.

ROZMAITOŚCI.

Badanie próbek lodu dostarczanego do Krakowa, uskuteczniono w pracowni Zakładu higienicznego Prof. Bujwida. Pokazało się że najczystszym jest lód z Wisły i Prądnika, zaś lód ze stawów podmiej-

skich jest bardzo zanieczyszczony. Nagła odwilż stanęła na przeszkodzie dalszym próbom, jednak już i po przeprowadzeniu powyższych zauważył Prof. B. że rozporządzenie komisyi sanitarnej dozwalające czerpania lodu z Wisły powyżej ujścia ścieków i kanałów, jest całkowicie uzasadnione.

Zdając sprawę w „Przeglądzie lekarskim" z przeprowadzonych poszukiwań, zaznacza Prof. B. że: Bakterye w ogólności, jak i bakterye chorobotwórcze nie giną wskutek działania ciepłoty niżej 0°; niektóre z nich zaś mogą wytrzymać nawet bardzo znacznie obniżoną. Frisch wykrył że bakterye wąglikowe wytrzymują przez 4 godziny działanie — 25,5 a przez 15 minut — 111 C°. Prudden znalazł po 103 dniach bakterye duru brzusznego w wielkiej ilości w wodzie zmięszanej z hodowlą tych bakteryi i następnie zamrożonej. Bujwid i Palmirski znaleźli bakterye cholery w 10 — 15 dni po zamrożeniu przy 15 — 8 C°. Uffelmann znalazł bakterye cholery w wodzie rzecznej, zamrożonej przy 4 — 6 C° po 20 dniach. Niektórzy badacze znajdowali w wodzie zanieczyszczonej ściekami, po zamrożeniu nawet bardzo znaczne ilości bakteryi, jakkolwiek ilość ich po pewnym czasie zwykle znacznie się zmniejszała. Sądzićby można, że bakterye w razie powolnego zamarzania wody, pozostają w niej w większej ilości niż w lodzie z takiej wody powstałym, zamarzanie bowiem jako krystalizacya przy powolnym biegu dąży do usunięcia wszystkich materyj obcych z wnętrza kryształu. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w wynikach badania wody wiślanej i lodu pod Krakowem. Gdy woda ta zawiera około 14 — 15 miligr. chlorków w litrze, lód w niej zawiera około 3 mlgr. Znaczniejszem okazało się zmniejszenie liczby bakteryj, wynoszące w wodzie około 600 — 800 w 1 c. sz. w lodzie zaś od 10 — 15 w równej ilości.

O stanie nauk lekarskich w Anglii pisze obecnie w Przeglądzie lekarskim, Dr. Gustaw Piotrowski, docent fizyologii w Uniwersytecie lwowskim.

Cholera w Turcyi. Celem zwalczania cholery w Mekce, jako głównem tejże ognisku, mają zbudować wielki, na tysiąc pielgrzymów obliczony karawanseraj, w którym mieścić się będzie szpital, apteka, łaźnie, przybory dezynfekcyjne itd. Nie wolno będzie używać wody z cystern, tylko z wodociągu, jaki Mekka otrzyma. Pielgrzymi przybywający z Indyj i Jawy, będą poddani ścisłej kwarantanie w Kamaranie, Elvassicie i Abu Saidzie. Podczas Ramazanu, rząd wysyłać

będzie 12 lekarzy do Mekki. Niewielka opłata, jaką składać będą pielgrzymi, pokryje koszt tych urządzeń.

Wykłady popularne na Dom akademicki odbędą się w auli uniwersyteckiej w Krakowie w następującym porządku. Dr. Cybulski prof. Uniw. „O spirytyźmie i hypnotyźmie“ (z demonstracyami) w dniach 7 i 9 marca; dr. Walentowicz prof. Uniw. „Z psychologii zwierząt“ dnia 11 marca; dr. Kostanecki prof. Uniw. „O znaczeniu wyosabniania się w żyjącej przyrodzie“ w dniu 13 marca dr. Bujwid prof. Uniw. „O wodzie ze stanowiska hygieny“ (z demonstracyami) dnia 14 marca; dr. Ponikło, doc. Uniw. i dyrektor szpitala św. Łazarza „O uzdrowiskach ze stanowiska hygienicznego“ w dniu 19 marca; dr. Wierzbicki doc. Uniw. „Demonstracye astronomiczne“ w dniach 28 i 30 marca, w obserwartoryum astronomicznem.

Człowiek zwierzę. Pod tym tytułem zamieszcza „Gazeta przemyska“ opis nieludzkiego faktu, jaki wydarzył się tam przed kilku dniami. Robotnik P. postanowił odebrać sobie życie, pchnięty do tego nędzą. W tym celu położył się na szyny, jednak lokomotywa nadchodzącego pociągu usunęła na bok ciało leżącego i zgruchotała mu tylko lewą nogę. Nieszczęśliwy leżał na nasypie pokrytym śniegiem i tu ujrzał go strażnik kolejowy, który obawiając się odpowiedzialności, podniósł ciężko rannego i zamiast odwieść do szpitala przerzucił go przez poblizki parkan na sąsiedni ogród, gdzie go dopiero litościwi ludzie znalazłszy, do szpitala odwieźli. Strażnika owego wprawdzie przyaresztowano, lecz gotów wyjść bezkarnie, gdyż podobnego czynu nie przewidziała ustawa.

Kuchnie ludowe w Warszawie. W czasie od 4 do 13 lutego, w kuchniach i herbaciarniach ludowych wydano porcyi jedzenia 76.518 oraz herbaty i kawy 17.837; najczynniejsza była kuchnia przy placu Wojennym, gdzie wydano 26.700 porcyj jedzenia.

(*R*) **Oświetlanie gazem i wentylacya.** Równocześnie z wzmożoną przez dobre palniki, siłą świetlaną gazu, ma miejsce i spalanie powietrza. Wilgotność powietrza zmniejsza siłę płomienia, i to w tym stosunku, że 10° wilgotności powietrza w pokoju, znosi o 2% siłę świetlaną płomienia o 10 świecach. Prawie powszechnie przypisują szkodliwe działanie połączeniom siarkowym, wywiązującym się przy spalaniu gazu; według poszukiwań Viviana (Gas-World), połączenia te nie są szkodliwe, skoro tylko gaz użyty do oświetlania, jest dobrze

oczyszczony. Kwas siarkowy może tu powstać tylko następowo z siarkawego. Przedmioty hygroskopijne, które łatwo wysychają ale i równie łatwo przyjmują napowrót wodę, ulegają najwięcej działaniu światła gazowego w następstwie tworzenia się kwasu siarkowego. Tenże badacz przypuszcza, że zawartość siarczków znalezionych w pyle pokojowym odnieść należy nie tyle do światła gazowego, ile do zanieczyszczenia powietrza z zewnątrz. Vivian uważa, że szkodliwe działanie oświetlenia gazowego, ogranicza się jedynie do wpływu kwasu węglowego i do śladów składników organicznych wdychanych przez płuca.

XIX. Zgromadzenie niemieckiego Towarzystwa hygienicznego odbędzie się w Magdeburgu od 19 do 22 września b. r. W planie są następujące rozprawy: 1. Środki ochronne przeciw cholerze. 2. Ocenienie hygieniczne wody do picia i użytku domowego. 3. Zabudowywanie. 4. Spalanie śmieci i odpadków miejskich. 5. O urządzaniu wychodków i zlewów po domach. 6. Opalanie gazem ze stanowiska hygienicznego.

(R) **Skłonność do błonicy w rodzinach.** Dr. Eigenbrodt, lekarz w Darmstadt, zebrał obfity materyał celem udowodnienia, że skłonność w rodzinach, jest ważnym czynnikiem w szerzeniu się błonicy wskutek czego złośliwe epidemie łacno przybierać mogą znaczne rozmiary. Autor posługuje się datami, zebranemi z literatury francuskiej, a obok tego przytacza epidemie w rodzinie W. książęcego domu hesskiego, z r. 1878, gdzie zapadło 7 osób, a tylko jedna pozostała zdrową. Z innych osób, do rodziny należących, nikt nie zachorował.

Kolonje letnie dla dzieci w Warszawie. Dzięki inicyatywie i staraniom doktorów Fritschego i Markiewicza, dzięki wytrwałej ofiarności ogółu, wysyłka dzieci na letnie kolonje, przybiera rok rocznie coraz szersze rozmiary. W roku zeszłym dochód wynosił rs. 20212, z czego na wysyłkę dzieci i po części na konieczny inwentarz wydano rs. 17.155. Dzieci wysłano 1.368, z tych 822 dziewcząt a 546 chłopców. Komitet urządzający kolonje, zajęty jest zbieraniem odnośnych spostrzeżeń.

(R) **Tyfus plamisty w Mayenne.** (*Morisset et J. Meyer; Revue d'hyg.*) Wiadomo że w roku ubiegłym, epidemia tyfusu srodze nawiedziła północną Francyę, otóż jako ognisko epidemii ukazują Bretanię. Mieszkańcy tej prowincyi odznaczają się tem, iż w oświecie,

zamożności i stosunkach zdrowotnych stoją znacznie po za innemi prowincyami, przodują im natomiast w alkoholizmie. Prawidło, że tyfus chętnie łączy się z nędzą a szczególnie z włóczęgostwem, sprawdziło się i we Francyi. Ulubionem przez włóczęgów jest miasto Mayenne, leżące na granicy Bretanii, przy wielkich szlakach między Brest a Paryżem. W tamtejszym szpitalu od dawien dawna istnieje fundacya 2 wolnych miejsc dla włóczęgów, mogących tamże wypocząć 2 — 3 dni; otóż miejsca te nigdy nie są wolne. Temsamem w czasach epidemii, miasto to, jest niejako dla niej przysposobione a ubiegłej wiosny, autorowie mieli tamże sposobność obserwowania małej lecz nadzwyczaj morderczej epidemii tyfusu, gdzie 13 zachorowań skończyło się 11 razy śmiercią. We wszystkich przypadkach udało się wykazać etyologię. Zaraza przyniesiona przez jednego włóczęgę i parę tychże, utworzyła 3 ogniska.

Nowy sposób zakładania ogrodów. Z wzrostem miast idzie w parze uszczuplanie wolnych placów, ogrodów itp. Dzięki pomysłowi znakomitego hygienisty B. Ward Richardsona, pierwszy Londyn urządził ogrody na dachach domów, zastępując w ten sposób zniszczone na powierzchni ziemi. Obecny płaski dach nie przedstawia ku temu trudności, a błogie korzyści każdy odczuje.

Korespondencya Redakcyi.

Dr. A. S, w T. Laktoskop Fesera.

S. K. w Krakowie. Komisya wybrana w r. 1891 celem ułożenia „Codex alimentarius austriacus“ odbyła w r. 1893 szereg posiedzeń, na których załatwiono sporą część materyału. Zupełnie ukończono następujące pozycye: napoje wyskokowe, ocet, moszcz, soki owocowe, mleko, masło i miód.

J. M. we Lwowie. Sprawie tej poświęciliśmy już niejeden artykuł.

Dr. E. K. w Jaworzu. Niezawodnie.

P. W. Do nabycia w Administracyi.

Dr. U. we Lwowie. Oczekujemy.

Redakcya otrzymała.

Komu czołem? napisał Dr. Karol Zaleski w Sanoku.

L. Kühne. Nowa metoda leczenia. Zeszyt pierwszy. Nakład księgarni Pardiniego w Czerniowcach.

OD ADMINISTRACYI.

Wykaz prenumeraty od 15 stycznia do 3 marca 1894 roku.

PP. Wasylewski, Rohatyn.
Niesiołowski Kazimierz, Kraków.
Dr. Gawlik, Sucha.
Alberti Stanisław, Kraków.
Seminaryum nauczycielskie męskie, Kraków.
Dr. Lic Henryk, Brzozów.
Zwierzchność Gminy miasta Zatora.
Kosman, Nowy Sącz.
Dębicki, Lwów.
Chruśliński Maryan, Sokal.
Rada szkolna okręgowa, Przemyśl.
Kramarzyński Mieczysław, Dąbrowa.
Korpak Józef, Lwów.
Biskupski Bolesław, Kraków.
Kowalczyk Piotr, Kraków.
Seminaryum żeńskie nauczycielskie, Kraków.
Magistrat w Wadowicach.
Fijołek, Kraków.
Księgarnia Friedleina.
Macak Józef, Brzeszcze.
Końcowicz Jan, Przeworsk.
Czarnowski August, Berlin.
Kocańda Hilary, Tymowa.
Dr. Obtułowicz Ferdynand, Lwów.
Amirowicz Tadeusz, Pobereże.
Kasa miejska, Gródek koło Lwowa.
Meus Stefan, Gorlice.
Rogalski, Lwów.
Dyrekcya gimnazyum w Wadowicach.
Bętkowska Anna, Kraków.
J. E. Książe Kardynał Dunajewski, Kraków.

PP. Wojnarski, Kraków.
Jaćmierska Klotylda, Kraków.
Wochowa Ludwika, Kraków.
Dr. Madejski Władysław, Pieniaki.
Klasztór OO. Reformatów, Kęty.
Sztafowa Leokadya, Kenty.
Rzepecka Petronela, Zbaraż.
Zabradnik, Złoczów.
Rudeński Hilary w Pobereżu.
Gorączka Józef, Kolbuszowa.
Misińska Filipina, Niżankowice.
Kozłowski Emil, Sanok.
Dr. Zduń Józef, Skawą.
Ks. Lubomęski, Bełz.
Sedlmayer, Kraków.
Wilczyński, Rawa.
Hillenbrand i Hummel, Bochnia.
Stafiej Sebastyan, Kraków.
Czechówna Aleksandra, Kraków.
Prof. Dr. Walentowicz Andrzej, Kraków.
Podolski Feliks, Żohatyn.
Cenar Edmund, Lwów.
Dr. Kowalski Edmund, Jaworze.
Eckert, Przeworsk.
Bizańska, Kraków.
Ciechanowski, Kraków.
Nowakowski Stanisław, Kraków.
Prof. Dr. Browicz Tadeusz, Kraków.
Wroński Antoni, Bochnia.
Budzynowski Ignacy, Sambor.
Löwy, Kraków.
Zachatkowa Tekla, Kraków.
Cużydło Franciszek.

W imieniu Tow. Opieki zdrowia.
Wydawca i odpowiedzialny Redaktor **Prof. Dr. H. Jordan.**

Czcionkami Drukarni A. Słomskiego i Sp. w Krakowie.